

A lakásotthonokban élő gyermekek helyzete

■ „CSAK VAJAS KENYÉR VAN, SAJÁT PÉNZBŐL VESZEK HOZZÁ FELVÁGOTTAT, ZÖLDSÉGET.”

A gyerekektől nagyon sokat lehet tanulni. A szakemberek soha nem fognak tudni egy meglévő rendszeren a jobbítás szándékával változtatni addig, amíg meg nem kérdezik a gyerekeket is arról, vajon ők hogyan látják a saját helyzetüket, milyen örömeik, bánataik és javaslataik vannak. A szakembereknek szükségük van a gyermekek visszajelzéseire ahhoz, hogy azokat elemezve, összegezve, saját elképzeléseikkel összevetve a továbblépés lehetőségein gondolkodjanak. Ezért tartottuk fontosnak megkérdezni a lakásotthonokban élő gyerekeket arról, hogy mivel elégedettek, vagy mit szeretnének másképp.

Jelen vizsgálat természetesen nem felel meg, és nem is akart megfelelni egy tudományos igényű vizsgálat elvárásainak, mert erre sem időnk, sem lehetőségünk nem volt, pusztán egy pillanatkép rögzítésére vállalkozott, részint abból a célból, hogy személyes szakmai kíváncsiságunkat kielégítsük, részint pedig azért, hogy ráirányítsuk a figyelmet azokra a jelenségekre, amelyek esetleg további vizsgálatok elvégzését és egy szakmai párbeszéd kialakulását indukálhatják.

A gyerekek közérzetének feltérképezése céljából az egyes gyermekekkel felvett interjúk során olyan kérdések megfogalmazására törekedtünk, amelyek a lakásotthoni élettel kapcsolatos szakmai elvárások köré csoportosíthatóak, illetve amelyek olyan körülményekre kérdeznek rá, amelyek általában a jó, vagy rossz közérzetet befolyásolhatják.

Ennek a logikának megfelelően a következő témák köré csoportosítottuk a kérdéseket:

- I. Bekerülés körülményei
- II. Családi, vagy korábbi baráti kapcsolatok alakulása
- III. Lakásotthoni körülmények /otthonosság/
- IV. Felnőttek állandósága, gyerekközösség állandósága
- V. Társadalomba ágyazottság
- VI. A lakásotthonhoz fűződő érzelmi viszony
- VII. Gyermeki jogok érvényesülése

Az interjúkat a gyámi tanácsadók készítették anonimitást ígérve a gyerekeknek. Az interjúvolható gyerekek kiválasztásánál egyetlen szempontként azt jelöltük meg, hogy a gyermeket ismerő gyámi tanácsadó szerint az adott gyermek életkoránál és személyiségállapotánál fogva képes-e a feltett kérdésekre adekvát módon válaszolni. E szempont szem előtt tartásának eredményeképpen 27 lakásotthonból 176 gyermek válaszolt a feltett kérdésekre. /Lakásotthonnak csak az önálló lakásban, vagy családi házban élő közösséget tekintettük, tehát az anyaotthon területén működő családias jellegű lakóegységeket nem./

Minden esetben valamennyi gyámtól és intézményvezetőtől engedélyt kértünk az interjúk elkészítésére. Az együttműködési szándék jeleként értékeljük, hogy az engedélyt minden esetben megkaptuk, sőt egyes intézményvezetők és gyámok kifejezték abbéli véleményüket is, hogy a vizsgálatot érdekesnek és fontosnak tartják, és kíváncsiak az összesített eredményekre. Mi is fontosnak tartjuk az eredmények közkinccsé tételeit, hiszen azt nem elsősorban magunknak készítettük, hanem a szakmának,

elősegítve ezzel a lakásotthonokról való együttgondolkodást.

Semmi esetre sem volt célja ennek a vizsgálatnak az egyes lakásotthonokban folyó pedagógiai munka egymással való összehasonlítása, ezért a válaszokat összesítve értékeltük, és a gyermekeknek ígért anonimitást mindvégig szem előtt tartottuk.

Az elkészült vizsgálat egy csapatmunka eredménye, az ezt lehetővé tévő gyámokon és intézményvezetőkön kívül köszönet illeti valamennyi gyámi tanácsadót az interjúk elkészítéséért, és a kérdések összeállításában nyújtott segítségért.

I. BEKERÜLÉS KÖRÜLMÉNYEI

• Mikor kerültél ide? Honnan kerültél ide?

Családból	74	42,00%
Gyermekotthonból	87	49,50%
Egyéb	15	8,50%
Összesen	176	100,00%

A lakásotthonokban élő gyermekek nagyobbik része a korábbi gyermekotthonok kiváltásával került a lakásotthonokba, míg egy másik – egyre jelentősebb – része pedig közvetlenül a családból. Nyilvánvalóan másképp ítéli meg a helyzetét az a gyermek, akinek van összehasonlítási alapja, mint az, aki friss beutaltként került a lakásotthonba, és nem szerezhetett tapasztalatokat a gyermekotthoni életről. Mint ahogy az a táblázatból kiderül, a megkérdezett gyermekek közül 76-an közvetlenül – illetve az Átmeneti Otthon közbeiktatásával – a családjukból kerültek a lakásotthonba. 87-en gyermekotthonból, míg 15-en más helyről /másik lakásotthonból, hetesotthonból, helyettes szülőtől, nevelőszülőtől, stb./.

• Tudtál-e valamit erről a helyről? Megkérdezték-e tőled, hogy szeretnél-e ebbe az otthonba kerülni?

Arra voltunk kíváncsiak, hogy a gyermekek mennyire és milyen módon voltak tájékoztatva arról, hogy hova fognak kerülni, vagyis arra, hogy mennyire vonták be őket sorsuk alakításának megtervezésébe. Kaptak-e, s ha igen, kitől és milyen módon hitelesnek számító információkat leendő gondozási helyükről?

Voltak információi	89	50,50%
Nem voltak információi	87	49,50%
Összesen	176	100,00%

Megkérdezték a véleményét	81	46,00%
Nem kérdezték a véleményét	95	54,00%
Összesen	176	100,00%

Azok a gyerekek, akik a nagy gyermekotthonok kiváltása során kerültek lakásotthonba, a nekik nyújtott tájékoztatások tekintetében eltérő módon jutottak / vagy nem jutottak / az információk birtokába:

- megnézhatték a még épülő, félkész, esetleg a már elkészült, de még bútorozatlan lakásotthont, majd írásban kellett nyilatkozniuk arról, akarnak-e odakerülni
- nem tájékoztatták őket arról, miben lesz más egy lakásotthon, csak annyit mondtak nekik, hogy ott jobb lesz
- az anyaintézmény pályázatot írt ki a gyermekeknek a lakásotthonba kerülés érdekében, így óhatatlanul kialakult a gyermekekben az az érzés, hogy oda csak a jó gyerekek kerülhetnek, a rosszak maradnak a gyermekotthonban

A frissen bekerült gyermekek mintegy fele nem tudott semmit leendő gondozási helyéről, nem kaptak erről tájékoztatást a helyezési tanácskozásokon sem. Több gyermek arról számolt be, hogy bár semmilyen információt nem kaptak a számukra ki-

választott lakásotthonról, mégis megkérdezték tőlük, akarnak-e odakerülni. A helyezési tanácskozásokon tehát nem minden esetben kapnak információt. Sőt, két gyerek az elhelyezési tanácskozásán sem vett részt, mert azt akkor tartották meg, amikor ők az Átmeneti Otthonnal nyaralni voltak. A valamilyen információval érkező gyermekek tudása az Átmeneti Otthonban dolgozó nevelőktől, illetve az Átmeneti Otthonban élő gyermekektől származott.

Tény, hogy a helyezési tanácskozások előtti otthonlátogatás nem megvalósítható, mert erre sem idő, sem ember nincsen. A gyermekek számára amúgy sem adott – sajnos – a választás lehetősége, hiszen az esetek zömében a gyermek személyiségállapota és az üres férőhelyek szabják meg a gondozási helyek kiválasztását. A meghallgatott gyermekek között azonban volt olyan, akinek fényképet mutattak leendő gondozási helyéről, pontosabban magáról a házról, s ettől ő megnyugodott. Az informálásnak ez a gyermeket is megnyugtató volta talán – ha nem is azonnal –, de megvalósítható lenne.

II. CSALÁDI, VAGY KORÁBBI BARÁTI KAPCSOLATOK ALAKULÁSA

• Tartod-e a családdal a kapcsolatot? Kivel? Hogyan?

Családjával van kapcsolata	145	82,40%
Családjával nincs kapcsolata	31	17,60%
Összesen	176	100,00%

Hazajár	113	78,00%
Őt látogatják	28	19,30%
Leveleznek	3	2,00%
Csak telefonon	1	0,70%
Összesen	145	100,00%

A vérszerinti családdal való kapcsolattartás lehetőségének biztosítása elengedhetetlenül fontos. A lakásotthonokban élő gyermekek esetében e kapcsolatok – úgy tűnik – élők maradnak.

• Milyen gyakran érintkezel a családdal?

Naponta	4	2,80%
Hetente	56	38,60%
2 hetente	26	17,90%
Havonta	27	18,60%
Rendszerint, de sűrűn	5	3,50%
Rendszerint, de ritkán	27	18,60%
Összesen	145	100,00%

• Lenne-e lehetőség arra, hogy több időt tölts a családdal?

Erre a kérdésre a gyerekek nem nagyon tudtak válaszolni. Többnyire nem értették a kérdést. Általában passzívan elfogadják azt a gyakorlatot, ami van, és fel sem merül bennük, hogy lehetne rajta változtatni. Mindez persze arra is utal, hogy a velük foglalkozó felnőttek sem fordítanak erre gondot. Jól rá-

világít erre annak a gyermeknek a válasza, aki szomorúan mondta: „Anya egyre ritkábban jön.” Arra a kérdésre, vajon miért, nem tudott válaszolni. Nem beszélget vele erről senki, csak mindenki /felnőtt és gyerek / tudomásul veszi.

Több gyereket /28/ a lakásotthonban látogatnak. A látogatókat többnyire a nappaliban/társalgóban fogadhatják a gyerekek, jó idő esetén a teraszon, az udvaron. Csak kevés /6/ gyerek számolt be arról, hogy a szobájában is szokta fogadni a hozzátartozót.

A telefonálási lehetőségekre vonatkozó szabályok nem egységesek. Ahány ház, annyi szokás. Variációk a válaszok tükrében:

„Nem tudok telefonálni, nincs mobilom.”

„Csak fontos esetben lehet a lakásotthonból telefonálni, egyébként fülkéből, saját pénzből.”

„Telefonálhatok, de csak indokolt esetben.”

„Hetente egyszer szabad.”

„Hetente egyszer lehet, de csak három percig.”

„Telefonkártyát kapunk.”

„Már nem lehet telefonálni, mert nagy volt a számla.”

„Egyirányúsították a telefont, mert sok volt a számla.”

„Szokott anyukám telefonálni, nekem nem szabad.”

„Mobilt és vidéket nem hívhatok, így a zsebpénzemből szoktam fülkéből.”

• Szoktál-e valakivel beszélgetni a családdról?

Családjáról szokott beszélgetni	83	47,20%
Családjáról nem szokott beszélgetni	93	52,80%
Összesen	176	100,00%

nevelővel (is) szokott	78
gyámmal (is) szokott	5
pszichológussal (is) szokott	2
család gondozóval (is) szokott	4
gyámi tanácsadóval (is) szokott	3

Figyelemreméltó és egyben ijesztő is az az adat, amely szerint a gyerekek nagyobbik fele egyetlen felnőttel sem szokott beszélgetni a családjáról. /93 gyerek!/ Azok viszont, akik megosztják gondolataikat, érzéseiket az őket körülvevő felnőttekkel, nem tesznek különbséget nevelőtanár és gyerekfelügyelő között. A két felnőtt közötti pozícióbeli különbségek a gyermek számára nem érzékelhetőek, neki minden felnőtt nevelő. Elgondolkodtató, hogy a gyámjával mindössze 5 gyerek beszélget erről a témáról, és a család gondozót is csak négyen említették. Nehezen érthető – különösen annak tükrében, hogy 145 gyerekeknek van vérszerinti kapcsolata -, hogy 93 gyerekkel nem beszélget erről a témáról senki. A gyermek nem kezdeményez erről beszélgetést Ennek sokféle oka lehet: stigmatizáltság, szégyen, beletörődés, stb. A gyermekek válaszai is erre utalnak:

„Nem, mert nem tartozik senkire.”

„Nekem ez nem jó téma a beszélgetéshez.”

„Nem, mert ez magánügy.”

„Nem lenne olyan felnőtt, aki meghallgatná, de én sem

akarok beszélni erről.”

„Sose mondják, hogy beszélgessek róla.”

„Nem, nem akarok, szégyellem.”

Az azonos lakásotthonban nevelkedő testvérek viszont kivétel nélkül sűrűn beszélgetnek egymással a családban történekről, a közös sors, a közös múlt olyan összetartó erő, amely megvédi őket a teher egyedüli cipelésétől. Az egyik gyerek épp e kérdés kapcsán említette meg, hogy milyen eseteknek és magányosnak érzi magát, mióta nagykorúvá vált testvérét elhelyezték egy másik – utógondozói ellátottnak fenntartott – lakásotthonba.

• Régebbi baráttaiddal, ismerőseiddel tartasz-e kapcsolatot?

Tart kapcsolatot	75	42,60%
Nem tart kapcsolatot	101	57,40%
Összesen	176	100,00%

Barátai meglátogatják	51	68,00%
Máshol találkoznak	24	32,00%
Összesen	75	100,00%

Figyelemreméltó és szomorú adat, hogy 101 gyermeknek megszakadtak a fontos kötődései. A korábbi baráti viszonyok alakulására két dolog jellemző. Egyrészt: minél régebben utalták be a gyermeket a szakellátásba, annál kevésbé maradnak meg ezek a kapcsolatok, a gyerekek nagyrésze idővel beletörődik ezek elvesztésébe. Másrészt: nyilvánvaló, hogy a megmaradt baráti kapcsolatok zömmel a korábbi gyermekotthoni társakra redukálódnak. Ők azok, akik alkalmasint látogató vendégként megfordulnak a lakásotthonokban. A gyerekeknek minden lakásotthonban lenne módja barátokat fogadni, de nincsenek karbantartva a külső kapcsolatok, így tulajdonképpen csak a gyereken múlik, hogy korábbi kötődései megmaradnak-e, avagy sem. A messzebb lévő, nehezen megközelíthető lakásotthonokban a távolság is e kapcsolatok megmaradása ellen dolgozik. A gyerekek e téren is segítségre szorulnának, legalábbis a válaszokból ez derül ki:

„Nagyon ritkán jönnek ide, messze van, meg tartanak is tőle.”

„Mióta bekerültem, nem találkoztunk, de hiányoznak.”

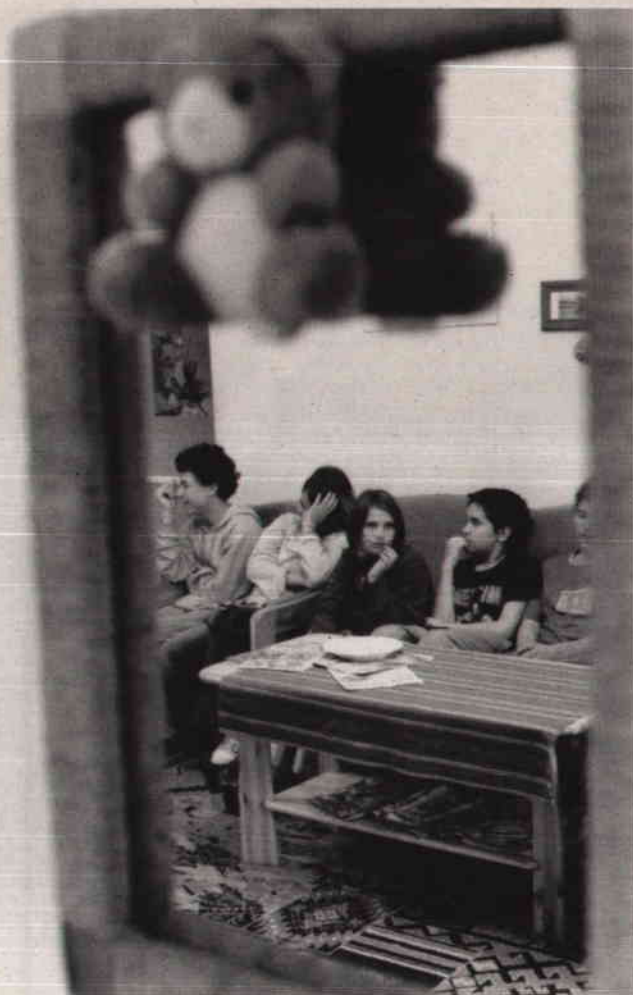
„Nem tartom velük a kapcsolatot, de a régi osztálytársaimra gyakran gondolok, hogy mi lehet velük.”

„Á, azt nem lehet, messze vannak innen, és így nagyon nehéz.”

„Messze vannak, és már el is hidegültünk egymástól, már nem hiányoznak.”

„Be szoktak csöngetni, de ritkán hívom be őket, rossz érzés, hogy nem egy családban élek. A legjobb barátomat be merem hívni, ő ismeri a helyzetemet.”

„Senkinek nem mondtam el, hogy nem otthon élek. Gondolkodtam rajta, hogy elmondom, mert kellemetlen mindig kitérni a kérdések elől, és szeretném, ha ide is eljőnének. Azért nem mondtam el, mert félek, hogy akkor kiközösítenek.”

III. LAKÁSOTTHON KÖRÜLMÉNYEI / OTTHONOSSÁG/

Tetszik-e a szoba, amiben laksz?

Tetszik	144	81,80%
Nem tetszik	6	3,40%
Részben	26	14,80%
Összesen	176	100,00%

A gyerekek döntő többsége nagyon meg van elégedve a szobájával. Minden esetben díjazták, ha bevonták őket a szoba berendezésének kialakításába, s ha egyéni igényeiket figyelembe vették /pl. posztereket tehettek a falra /. Elégedtségük, vagy épp elégedetlenségük nem pusztán az esztétikai élményekhez köthető, hanem olyan érzelmekhez, amelyek aztán meghatározzák a szobájukhoz fűződő viszonyaikat:

„Tetszik, mert a testvéreimmel lehetek.”

„Jó beszélgetések vannak itt.”

„Szép, de nekem nem szép, vágyok vissza a gyermekotthonba.”
A szobákkal szemben megfogalmazott kifogások a következők:

„Túlzsúfolt, négyen vagyunk egy szobában.”

„Szeretnék egyedül lenni, de nincs rá lehetőség.”

„Négy ágy mellett már alig fér el valami, ezért csak egy íróasztal van.”

„Tetszik, csak a szekrények száma kevés.”

„Nekem hiányzik egy íróasztal. Kellene egy olvasólámpa az ágyhoz, hogy az ágyban is tudjak olvasni.”

„Az a baj, hogy képet csak bekeretezve lehet a falra tenni, arra pedig nincs pénz.”

„Kevés a polc.”

„Szobatársammal közösen van egy asztalunk és egy széünk, így mindig be kell osztani, hogy ki mikor tanul.”

„Az ágyon kívül nincs más bútor, szekrény se, polc se.”

„Nem tetszik, hogy a másik szoba túl közel van, minden zaj behallatszik, nem lehet pihenni.”

„Túl kicsi, meg sötét is, kéne még egy ablak.”

„Nagyon tetszik a szobám, csak laktak itt nyáron vendégek, összepiszkolták, és még nem lett rendbehozva.”

A gyerekek kifogásai nagyon is jogosnak tűnnek.

Kikkel laksz együtt? Mesélj róluk!

Szobatársakkal elégedett	150	85,20%
Elégedetlen	18	10,20%
Egyedül lakik	8	4,60%
Összesen	176	100,00%

Szeret egyedül lenni 7

Nem szeret egyedül lenni 1

Összesen 8

Az elégedetlenek válaszaiból úgy tűnik, hogy a szobatársak összeillesztésénél a nagy korkülönbség konfliktusokat okoz, kivételt képeznek ez alól a testvérek, mert jól tolerálják egymást.

Nagyok válaszai:

„A szobatársam 4 éves, mindig beszél.”

„A kicsik miatt nem tudok vendéget fogadni.”

„A szobatársaim kicsik, így nincs kapcsolatom velük.”

„Egy 6 éves fiúval lakom együtt, nem nagyon jó, mert mindent nekem kell csinálni, és mindenemhez hozzányúl. Ha szólok a nevelőnek, azt mondja, hogy ő még kicsi.”

„Későn jövök haza az iskolából, és a nevelő velem balhézik, hogy felébresztem a kicsiket, amikor zuhanyozok.”

Kicsik válaszai:

„Egyik szobatársam mindjárt 18 éves, állandóan ugráltat és fenyeget, hogy el fog verni. A szobában függönnyel vagyunk elválasztva egymástól.”

„A nagyobbak mindig piszkálnak, nem nagyon szeretem őket.”

„A nagyobb szobatársaim szerint én sokat csörgök, pakolok, lomolok.”

• **Van-e olyan személyes tárgy, ami csak a tied? Hol tartod ezeket? Ha szükséges, el tudod-e ezeket zárni?**

Személyes tárgyai, féltett kincsei minden gyereknek vannak. Otthonról behozott, vagy zsebpénzen vásárolt csecsebecsék, másoktól kapott ajándékok, sok gyereknek van értékesebb tárgya is, mobiltelefon, fényképezőgép, elektromos játékok, stb. A kérdés, hova tudják ezeket elzárni. Sok lakásotthonban – úgy tűnik – egyáltalán nem fordítottak erre gondot. A gyerekek szobáiban - eltekintve egy-két kivételtől – nincs zárható szekrény, vagy fiók, bár az intimszféra kialakításának ez az egyik legfontosabb kelléke. A legtöbb otthonban a személyes tárgyak „biztonságos” elhelyezésének egyetlen módja a nevelői szobában történő elhelyezés lehetősége. Ott azonban, ahol ezt a felnőttek elégségesnek tartják, nem gondolnak a magántitokhoz fűződő alkotmányos jog tiszteletben tartására.

Nézzük, hogyan vélekednek erről a gyerekek:

„Zárható szekrény nincs a szobámban, csak lent!”
 „Itt a szobámban van zár a szekrényemen, csak nincs hozzá kulcs. Nem adja oda a nevelő.”
 „Nem szoktam elzárni semmit, de ha akarnám, azt a nevelői szobában tehetném meg. Volt itt az egyik fiókon zár, de amikor beköltöztünk, kiszedték a kulcsokat, mondván, hogy arra úgysem lesz szükség. Szerintem maradhatott volna.”
 „Semmi értelme elzárni a nevelőknél, mert mindenkinek van hozzá kulcsa. Tervbe volt véve, hogy mindenkinek lesz zárható szekrénye, de nem lett.”
 „El tudnám zárni a nevelőiben, de minek? Abba a szekrénybe mindenki bele tud nyúlni.”
 „Bezárhatom a szekrényemet, de minden zár egyforma.”
 „A nevelői szobában tudom elzárni ezeket, de jobban örülnék, ha a szobámban tudnám.”
 „Sem a fiókot, sem a szobát nem lehet bezárni, csak a fürdőszobát.”
 „Mindent a szobámban tartok. Nincs zárható szekrény. De van már egy ajtózáram! Ha megengedik, akkor felszerelem, és akkor be tudom majd zárni az ajtót. Már tűntek el cuccaim, a nyáron tönkretette valaki a rádiómat, kibelezte.”

Zárható szekrények hiányában milyen trükkökhöz folyamodnak a gyerekek?

„Nem tudom zárni a féltettebb dolgaimat, hordom magammal.”
 „Az értékesebb dolgaimat mindig magamnál hordom, nincs hova elzárnom.”
 „Ami nagyon fontos, azt a táskámban hordom.”
 „Zsebpénzemet különböző helyekre dugom. Mindig máshová, hogy ne találják meg.”
 „Van, amit eldugok, például a leveleket. Nem tudom elzárni, de el van dugva.”
 „Vannak rejtékhelyeim, amiről csak én tudok.”

• Készülnek-e rólad fényképek?

Készülnek fényképek	165	93,70%
Nem készülnek fényképek	11	6,30%
Összesen	176	100,00%

A megkérdezett gyerekek közül csak kevesen – mindössze

11-en – mondták azt, hogy a lakásotthonban még nem készült róluk fénykép. A válaszokból az is kiderül, hogy a különlegesnek számító eseményeken /születésnap, karácsony, nyaralások, stb./ a fotózás rendszeresnek mondható. Kérdés azonban, mi célból készülnek ezek a fényképek. Jó, ha azért, hogy a lakásotthon életének közös eseményeit megörökítsék, erősítve ezzel az összetartozás élményét, de még jobb lenne, ha ezen túlmenően magától értetődő szokássá válna, hogy a gyerekek is kapjanak ezekből a képekből. Múltjukról csak így maradhatnak személyes emlékeik. A gyerekek válaszaiból látszik, hogy ez még nem mindenhol van így:

„Diákigazolvány-képek és osztályképek készülnek.”
 „Készültek fényképek a nyaralásokon, van egy közös album, abba rakjuk bele.”
 „Szoktak készülni képek rólunk, de abból mi nem kapunk. Ki plakátolják a falra.”
 „Igen, itt vannak a gyermekotthon albumában. Akár kérhetnék is belőlük másolatot.”
 „Megkapjuk a negatívot, ha kell, és megcsináltathatjuk. A nevelőiben van több fényképalbum.”

• Hányszor étkezel naponta a lakásotthonban? Mit csinálsz, ha a főétkezéseken kívül is éhes vagy?

A gyerekek válaszaiból kiderül, hogy a napi ötszöri étkezés lehetősége mindenhol megoldott. Csak elvétve kaptunk olyan válaszokat, amelyekből arra lehet következtetni, hogy egyes lakásotthonokban hétvégén a tízórai és/vagy az uzsonna kimarad. A napi egyszeri meleg étel biztosítása terén nagyok az eltérések. Van, ahol egyes gyerekek az iskolában esznek, van, ahol a lakásotthonban iskola után. Van, ahol fűznek, és van, ahol az anyaothonban /gyermekotthonban / készült ebédet kapják. Máshol vagy egy szomszédos iskolában történik az ebédeltetés, vagy egy cég szállítja az ebédet - a gyerekek szerint ez a JUNIOR Vállalat. Ez tűnik a legszerencsétlenebb megoldásnak. Itt a gyerekek éhesek maradnak, és repetára sincs lehetőség. Ott, ahol fűznek, a gyerekek általában elégedettek az ellátással. Az igazi gondot azonban a főétkezéseken kívüli étkezési lehetőségek biztosítása jelenti. Arra a kérdésre, mit csinálsz, ha a főétkezéseken kívül is éhes vagy, a válaszok arra engednek következtetni, hogy nem mindenhol megnyugtató a helyzet:

„Koplalok. Nem örülnek a nevelők, ha külön enni akarok, de nagy nehezen adnak.”
 „Ha éhes vagyok, és van pénzem, akkor veszek magamnak. Ha nincs, akkor kérek, de azt ritkán, mert nem szeretek kuncsorogni a kajáért.”
 „Ehetek, de ha undok nevelő van, akkor kérni kell. Ad enni, de morog.”
 „Veszek magamnak valamit. Mert itt csak zsíros kenyér van, meg lekváros, azt unom. „Ki kell venni a hűtőből, de van úgy, hogy kinyitom a hűtőt, és már nincs benne semmi.”
 „Éhezek. Kérek, de nem mindig adnak.”
 „Megkérdem a felnőttet, hogy lehet-e enni, néha megengedik, néha nem.”

„Kikönyörögjük, hogy hadd kapjunk kaját. Egyszer csak meg-
unják, és adnak.”

„A hűtőből kell kérni, mint a dedósok!”

„Az étel kevés és nem eléggé változatos. Repetára nincs lehetősé-
g, mivel az ételt rendelik. Ha éhes vagyok, kérek, de csak
kenyér és vaj van, ami kevés. Nem is szeretem.”

„Csak vajas kenyér van, saját pénzből veszek hozzá felvá-
gottat, zöldséget.”

„Ehetek vajas kenyeret, már a fülelen jön ki a margarin.”

„Nem mindig van lehetőség a pótlásra, előfordul, hogy éhesen
fekszem le.”

„Itt nincs reggelizés. Nem szokás. Este mindenki megcsinálja
magának a három zsemlet, és be a hűtőbe! Másnap azt vis-
szük el.”

„Aki elég korán felkel, az vihet tízórait, de aki nem gyors,
annak nem jut. Nagyon kevés a kaja.”

„A kisház kiskonyhájába gyerek nem mehet be. A gyerekek
maximum szólhatnak. A nevelő kihozza, amit talál.”

„A kisházban a kiskonyha le van zárva. Ha este nyolckor éhes
vagyok, akkor üres kenyér, vagy vajas kenyér, vagy zsíros
kenyér közül választhatok.”

„Éhes maradok. A vacsoraidőn kívül nem lehet enni. Itt nem
lehet. Nem olyan hely.”

A válaszok többsége azonban arról árulkodik, hogy a gye-
rekek általában elégedettek. A legtöbb helyen – és vitathatat-
lanul ez a legrokonszenvesebb megoldás – a gyerekek kérés
nélkül kivehetnek bármit a hűtőből, és elkészíthetik maguknak
a szendvicset. Ott, ahol az ebéd a lakásotthonban készül, mindig
van maradék. Ezt a főétkezéseken kívüli időben megkaphatják,
ha éhesek. A hűtőben lévő élelmiszerek közül a vaj /margarin /,
a zsír és a lekvár szinte mindig megtalálható, de egyes helyeken
van sajt, szalámi és méz is. Az egyik gyerek rántottát szokott
magának készíteni, itt tehát tojás is van.

• **Hogy dől el, hogy mi legyen a reggeli, ebéd + vacsora? Részt vesz-e az étkezésekkel kapcsolatos feladatokban?**

A kérdést azért tartottuk fontosnak, mert a lakásotthon
egyik pedagógiai célkitűzésének éppen annak kell lennie, hogy
a gyerekek itt tanulják meg a hétköznapi életben elengedhe-
tetlen tervezés és rangsorolás gyakorlatát. Itt tanulják meg a
pénz beosztását és a háztartásvezetést. A legtöbb lakásot-
thonban mindez meg is valósul, de még nem mindenhol. Ott,
ahol az ebédet hozzák, vagy máshol készítik, értelemszerűen
nem lehet bevonni a gyermekeket a menü összeállításának ter-
vezésébe. 45 gyerek válasza szerint azonban a tervezés folyama-
tába akkor sem vonják be őket, ha az ebéd a lakásotthonban
készül.

A nagyobb bevásárlásokat többnyire a lakásotthonban dol-
gozó felnőttek végzik, míg a napi kisebb vásárlásokat /kenyér,
margarin, stb. / a gyerekekre bízzák.

Az étkezéssel kapcsolatos feladatok közül – a főzésen kívül
- szinte minden tevékenységet a gyerekeknek is végezniük kell.
A legszivesebben végzett feladatnak a vásárlás számít. Külö-
nösen annak örülnek, ha elmehetnek a felnőttel egy nagy bevá-
sárló centrumba. A legkevésbé népszerű feladatnak a moso-

gatás számít. Ennek megfelelően több helyen is a jutalmazás-
büntetés eszközeiként használják fel a gyerekek bevásárláshoz,
illetve mosogatáshoz fűződő viszonyát. A vásárlás jutalomnak,
a mosogatás pedig büntetésnek számít. Más a helyzet, ha van
mosogatógép. /Hogy ez életszerű-e, kell-e egyáltalán, arról
lehetne vitatkozni. /

• **Meséj arról, milyen ünnepeket tartotok? Hogyan zajlanak ezek? Milyen ajándékokat kaptál? Örültél-e nekik?**

A gyerekek által felsorolt ünnepek a következők: születés-
nap, névnap, mikulás, karácsony, szilveszter, húsvét és - egyes
lakásotthonokban - a nemzeti ünnepek. A gyerekek életében
nagy jelentőségűek ezek az ünnepek, várják és készülnek rá. Ha
a felnőttek jól szervezik az ünnepek megtartását, maradandó
személyes élményekké válnak ezek az események. Íme erre egy-
két példa:

„A születésnapomon reggel gyanútlanul reggelizni mentem, és
feldíszített konyha fogadott. A magnóból halkán Halász Judit
Boldog születésnapot című dala szólt. Uzsonnára pedig torta
volt, és akkor kaptam meg az ajándékot is.”

„Húsvétkor fészket építünk a kertben, s abba kapjuk meg
másnap reggel az ajándékokat. Ilyenkor fényképeket is készí-
tenek rólunk.”

Ugyanakkor szívszorító válaszokat is olvashattunk:

„Nekem elfelejtették megünnepelni a születésnapomat, pedig
még a faliújságra is ki van írva, hogy kinek mikor van a szü-
letésnapja. Aztán torta helyett vasárnap volt valami süti,
később azt mondták, hogy ez volt a születésnapom. Ajándékot
azért kaptam.”

„A születésnapom nem volt megtartva. Állítólag azért, mert
nekem nem tudtak volna olyan ajándékot venni, ami nekem
megfelel. Nem érdekel, már nem bánt. Torta sem volt, de nem
is kell!”

„A születésnapomat elfelejtették. A tesómét megtartották. Nem
kaptam semmit.”

A gyerekek válaszaiból az is kiderült, hogy van olyan lakás-
otthon, ahol a születésnapokat – hasonlóan a korábbi gyermek-
otthoni gyakorlathoz – csoportosan tartják, vagyis több hasonló
időpontban született gyerekeknek egyszerre. Ez természetesen
jócskán levon a születésnapok ünneplésének értékéből, és nem
is nagyon érthető ennek a gyakorlatnak a követése. Egy lakás-
otthonban ugyanis 12 gyereknél nem lehet több, nem okozhat
tehát problémát az egyes gyerekek születésnapjának egyénen-
kénti megünnepelése.

A gyerekek megajándékozásának is többféle gyakor- lata alakult ki. A variációk a következők:

- a gyerek pénzt kap /általában 2000 és 4000 forint között /
és azt vesz belőle, amit akar,

- megmondja, hogy milyen ajándékot szeretne, és azt meg-
veszik neki, de mellé még meglepetés-ajándék is jár,

- nevelőkkel együtt veszi meg az ünnepelt az ajándékot,

- egy előzetesen összeállított kívánságlistáról a nevelők

választanak, de az mindig meglepetés, hogy mit,
- a nevelők megpróbálják kitalálni, hogy mivel szerezhetnek
örömet, és így teljes a meglepetés.
- születésnapra nem kap a gyerek ajándékot, csak tortát,
illetve 1000 forintot.

**S most lássunk néhány példát arra, hogyan véle-
kednek az ajándékozás módjáról a gyerekek:**

„Mindig kapunk tortát, és aki nagyobb, az elmegy egyedül
megvenni magának az ajándékot. Ezt nem nagyon szeretem,
mert jobb, ha meglepetés. Aztán szépen be van csomagolva,
meg minden.”

„Több dolgot felírhatok, s abból választanak, de most nem
neveztem meg legutóbb semmit, meglepít szerettem volna.
Egy műanyagdobozos kozmetikumot kaptam, aminek nagyon
örülök.”

„Az ajándékot pénzben kértem, és vásároltam magamnak. Így
láttam jobbnak. Úgysem ismernek annyira, hogy tudják, mire
vágynom.”

„Megkérde, mit szeretnék egy bizonyos összegig. De milyen
meglepetés az?”

„Az ajándékok nem szereznek örömet, hiányzik mellőlük a
szeretet!”

„Születésnapkor nincs ajándék, csak tortaevés. Jobb, mint a
semmi!”

„Az ajándékomról is ÁFÁ-s számlát kell hozni. Ciki, nem?”

A karácsony megünneplése általában hangulatos. Kará-
csonyfa állítása és ajándékozás minden lakásotthonban van. A
legtöbb helyen közös ajándékot kap a csoport, de egyénre szóló
ajándékról is gondoskodnak. A gyerekek egymásnak is készí-
tenek ajándékot. Néhány válaszoló nehezményezte, hogy legu-
tóbb a felnőttektől nem kaptak semmit, csak „valamilyen ado-
mányozók hoztak mindenkinek ajándékot”. Az interjúkészítő itt
meg is kérdezte a gyámot, hogy ez miért volt így. Természe-
tesen, ennek a pénzügyi oka.

• Melyik a legjobb része a napodnak? Miért?

Reggel	2	1,10%
Délelőtt	21	11,90%
Délután	82	46,60%
Alkony	1	0,60%
Este	70	39,80%
Összesen	176	100,00%

A gyerekek több napszakot is megjelöltek, de a legtöbben a
délutánat szeretik. Többségük azért, mert nem szeret iskolában
lenni, és a délutáni időszaknak is azt a részét kedvelik, amikor
már nem kell tanulni. Ekkor az esetek zömében elhagyhatják a
házat, a serdülő lányok értelemszerűen ilyenkor a barátaikkal
találkoznak, míg a kamasz fiúk a haverokkal szeretnek csava-
rogni. Sokan a lakásotthonban kialakult baráti társaság miatt
örülnek a délutánoknak, de többen egyszerűen csak azért, mert
lehet pihenni, lazítani, szöszmötölni, ahogy az egyik gyerek
mondta.

Azon kevesek, akik inkább iskolában szeretnek lenni, mint

délután a lakásotthonban, ők elsősorban az ott lévő barátok
miatt választották a délelőtti időszakot, de volt olyan gyerek is,
aki úgy nyilatkozott, hogy ott még mindig jobb, mint a lakásot-
thonban.

„A suliban még mindig jobb, mert ott legalább nincs G. bá. Ha
itt van, akkor mindig beleütközök, és azt nem úszom meg szá-
razon.”

„Suliban szeretek lenni. Ott jó. Hát itt mit lehet csinálni?
Kajálni, fürdesz, utána már nem engednek el sehova, ebből áll
a hetem.”

Meglepően sok gyerek választotta az estét, többnyire azért,
mert lehet aludni. Nem tudhatjuk, hogy mi ennek a magyará-
zata. Valóban ennyire elfáradnak? Indíték nélküliek? Dep-
resszióra hajlamosak? A valóság előli menekülés jele ez?
Érdemes lenne ezután járni.

Néhány meglepő választ is kaptunk:

„A reggeliket szeretem. Minden reggel egy új lehetőség, egy új
kezdet.”

„A reggelt szeretem, mert akkor fény van, és nem félek.
Szoktam félni.”

„Az alkonyt, a szürkületet, mert akkor lezárom a napot.”

„Az estét, mert az ágyamból látható a Hold. Szeretem nézni.”

• Milyen programokat szeretsz a legjobban a hét- végén és az iskolai szünetekben?

Ennél a kérdésnél arra voltunk kíváncsiak, hogy a szabadidő
eltöltésének megtervezése hogyan történik a lakásotthonokban:
milyen külső programok a gyakoriak, és mivel töltik a szabad-
idejüket, ha a lakásotthonban maradnak. A gyerekek válasza-
iból arra lehet következtetni, hogy szervezett külső progra-
mokról mindenhol igyekeznek gondoskodni. Csak 49 gyerek
mondta azt, hogy hétvégén nincs semmilyen közös program.
A leggyakrabban kirándulni mennek, vagy csak egyszerűen
sétálnak a városban. Ezek nem költségigényes és könnyen meg-
valósítható, házon kívüli programok. A gyerekek nagyon sze-
retik ezeket. Kedvelt és gyakori még a mozi, de többen emlí-
tették az állatkertben történő látogatást, nyáron és kora ősszel a
strandolást, vannak, akik cirkuszban, vidámparkban, tropikári-
umban is voltak, múzeum- és színházlátogatásról is tettek emlí-
tést. A vidéken lévő lakásotthonokban értelemszerűen nehe-

zebb érdekes és színes programokról gondoskodni, ezért a benti időtöltés megtervezése nagyobb jelentőséget kap. A gyerekek válaszaiból azonban az derül ki, hogy többnyire TV-nézéssel, számítógépezéssel töltik a napot. A programnélküliséget nem szeretik a gyerekek:

„A szüneteket kifejezetten utálok, mert akkor rossz, hogy a legtöbbször elmennek. A tábort, vagy ha munka van, azt szeretem.”

„Szeretem a háztartási munkát, de itt nem vonnak be bennünket ilyen munkába. Pedig szeretek főzni. Itt csak takarítani, meg mosogatni lehet.”

A pénzhiány, az árak folyamatos felfelé kúszása is gátat szab a változatos és kívánatos programok beiktatásának. Tudják ezt a gyerekek is:

„Régebben uszodába, moziba mentünk hétvégén. Ez régen rendszeres volt, ma már elmaradoznak, mert nincs rá pénz.”

„Ha megyünk valahová, az jó, de szerintem sokat vagyunk itt hon, nincs rá pénz.”

■ IV. A FELNŐTTEK ÁLLANDÓSÁGA, A GYEREKKÖZÖSSÉG ÁLLANDÓSÁGA

• **Hány felnőtt dolgozik jelenleg a lakásotthonban? Eddig hány nevelő volt a lakásotthonban? Volt-e olyan, amikor nagyon sajnáltad, hogy elment?**

Nem változott a felnőttek összetétele	60	34,10%
Változott a felnőttek összetétele	116	65,90%
Összesen	176	100,00%

nem változott a felnőttek összetétele 60 gyerek esetében

1 felnőtt távozott	39	gyerek esetében
2 felnőtt távozott	41	gyerek esetében
3 felnőtt távozott	18	gyerek esetében
4 felnőtt távozott	6	gyerek esetében
5 felnőtt távozott	4	gyerek esetében
6 felnőtt távozott	8	gyerek esetében
összesen		176 gyerek

Sajnálta a felnőtt távozását	91	78,40%
Nem sajnálta a felnőtt távozását	25	21,60%
Összesen	116	100,00%

A lakásotthonokban dolgozó felnőttek között igen nagy a fluktuáció. Hogy a gyerekek közül ki hány nevelőváltást élt át, természetesen attól is függ, ki hány éve él már az adott lakásotthonban, de tekintve, hogy a lakásotthonok léte csak pár éves múltra tekint vissza, az összesített adatok szomorú képet mutatnak. Mindössze 60 gyerek tudott arról beszámolni, hogy lakásotthoni élete alatt nem változott a felnőttek összetétele. A gyerekek többsége azonban már többször is átélte szeretett nevelőjének elvesztését, és 91-en nyilatkoztak úgy, hogy a nevelők távozása megrázta őket.

Íme néhány válasz:

„Nagyon kedveltem. Olyan emberszámba vett, mintha normális ember volnék.”

„Innen egy év alatt öten mentek el. Kettő közülük nagyon jó nevelő volt. Szerettem velük lenni.”

„Amikor elment, nagyon rossz volt, hiányzik.”

„Volt olyan, akit nagyon sajnáltam, nem akarok beszélni róla.”

„A nevelőm ment el. Nagyon szeretett bennünket. A lakásotthonvezető is elment, őt is nagyon sajnálom.”

„Az egyik nevelőt nagyon sajnálom. Anyai szeretetet kaptunk tőle.”

„A lakásotthonvezető ment el. Őt mindenki sajnálja és visszavárja.”

„Amikor elment, sírtam. A pótanycukám volt és a mai napig hiányzik.”

„Nagyon aranyos és segítőkész volt. Jó tanácsokat adott. Nagyon fáj, hogy elszakadtunk egymástól.”

„Egy csomó mindent elmondtam neki, aztán az egyik napról a másikra eltűnt. Nem tudom, miért ment el.”

▪ **Ki(k) az(ok) a felnőtt(ek), akivel megbeszéled, ha problémád van?**

Problémáját lakásotthonban dolgozó felnőttel beszél meg (gyámjával is)	134	76,10%
Nincs olyan felnőtt, akivel megbeszélne	42	23,90%
Összesen	176	100,00%

A gyerekek döntő többsége – szerencsére – úgy érzi, hogy van olyan felnőtt a lakásotthonában, akivel meg tudja beszélni a problémáit. A felnőtt pozíciója – itt is kiderül – a gyerekek szemében nem fontos. Bizalmukkal adott esetben éppúgy megtisztelik a szakácsnőt, vagy a takarítónót, mint egy gyerekfelügyelőt, vagy a nevelőtanárt. A gyámjukat kevesen – mindössze nyolcan – említették. Ennek valószínű oka, hogy a gyám és a lakásotthonvezető személye a legtrikább esetben esik csak egybe, így a gyám nem jelenik meg a gyerekek hétköznapi életében, tehát meghitt, bensőséges viszony sem tud köztük kialakulni.

Negyvenkét gyerek azonban egyetlen felnőttben sem bíz, és ez mindenképpen aggasztó. Ezek a gyerekek magányosak, és éppen ezért nagyon is szükségük lenne a segítségre.

▪ **Hány gyerek él itt jelenleg? Hány gyerekre emlékszel, akik elkerültek a lakásotthonból?**

A gyerekek válaszaiból kiderült, hogy az eltávozott gyerekek közül összesen 8 gyerek jár vissza korábbi lakásotthonába, közülük ketten az ott maradó testvéreik miatt. A visszajáró gyerekek valamennyien nagykorúságuk elérése miatt hagyták el a lakásotthont, de az egyéb okból távozók közül senki nem jár vissza. Teljesen megszakad tehát a kapcsolat a lakásotthon és a távozó gyerek között akkor, ha a gyermek örökbefogadó-, vagy nevelőszülőhöz kerül, ha visszakerül saját vér szerinti családjába, s akkor is, ha magatartása miatt újra korábbi gyermekotthonába helyezik.

A válaszok értékelésénél az embernek az a benyomása támad, hogy míg egy szeretett felnőtt eltűnése a lakásotthonból gyakran traumatikus hatású, addig a gyerekek távozása az maradók számára könnyebben feldolgozható veszteség. Ennek valószínűsíthetően az a magyarázata, hogy míg egy felnőtt eltűnésének okai a gyermek előtt általában ismeretlenek maradnak, még ha ismeri is azokat, számára kevéssé átélhető indokként tartja számon, addig egy társának távozása mindig érthető és elfogadható marad: a gyermekvédelmi gondoskodásban élők sorsának előre kódolt kiszámíthatatlanságát jelenti. Vagyis a kiszámíthatatlan kiszámíthatóan bekövetkezik, és éppen ezért érthető és feldolgozható. Még egy testvér távozása sem ejt mély sebet, ha annak magyarázata az ott maradó számára is kézenfekvő.

„A tesóm 18 évesen felült a biciklijére, és hazatekert Pestre. Ez régi vágya volt.”

▪ **Hány barátod van itt? Volt-e/ van-e olyan gyerek, akivel nagyon nem jössz/jöttél ki?**

A gyerekek közötti kapcsolatok többnyire haveri szintűek, az igazi, mély barátságok kialakulása kevesebbszer fordul elő.

Erre utalnak ezek a tipikusnak mondható válaszok:

„Nincs ellenségem, de senkivel sem vagyok jóban.”

„Nincs itt barátom, de mindenkivel jóban vagyok.”

„Mindenkivel megvagyok, de nem itt vannak a barátaim.”

„Szinte mindenkit bírok haveri szinten.”

A gyerekek közötti negatív érzelmi töltésű kapcsolatok nem jellemzőek, leggyakrabban a már korábban is említett életkori különbségek tudnak feszültséget okozni, illetve egy-egy súlyosabb személyiségállapotban lévő gyerek összeférhetetlen természete. Ezek a gyerekek azonban belátható időn belül másik gondozási helyre kerülnek, legtöbbször vissza a korábbi gyermekotthonba. A lakásotthoni életforma nem tolerálja a kirívó magatartású gyermekeket. Ugyanakkor a testvérkapcsolatok és a barátságok ápolásának a lakásotthon ideális színtere, és ennek jelentőségére, fontosságára érdemes odafigyelni.

„A testvéreim a barátaim.”

„A testvéreim egy kicsit hiányoznak. Hiányzik a dédelgetésük.”

„Volt egy lány, aki nagyon jó barátnőm volt itt az otthonban, de másik helyre került. Ő nagyon hiányzik.”

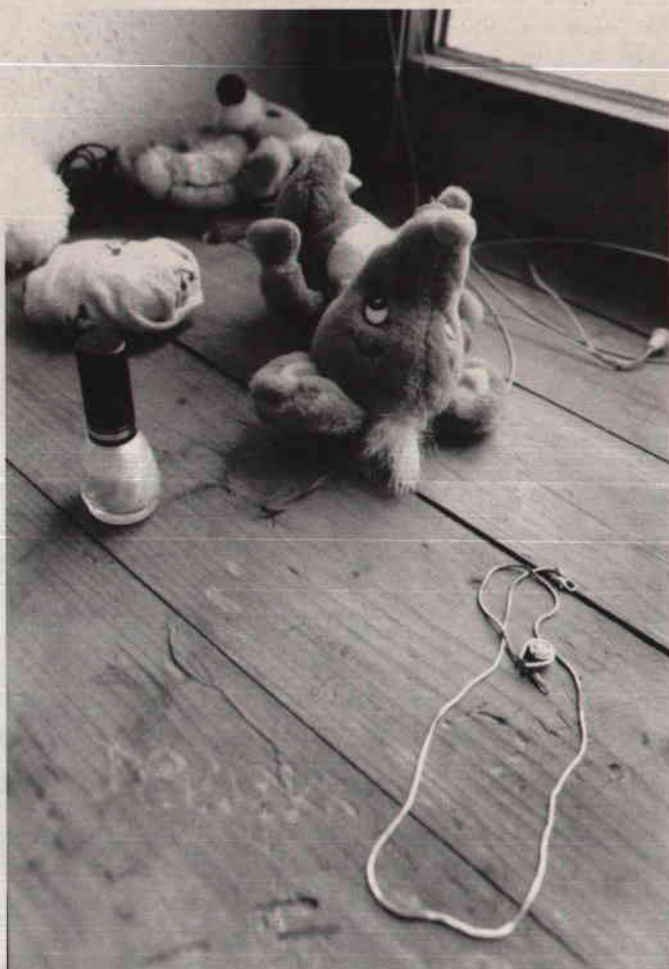
■ **V. TÁRSADALOMBA ÁGYAZOTTSÁG**

▪ **Ha megkérdezik tőled, hogy hol laksz, mit szoktál mondani? Az osztálytársaid mit tudnak a lakásotthonról? Szoktál-e ismerősöket, barátokat hívni ide?**

Titkolja	30	17,00%
Nem titkolja	122	69,30%
A véletlenül múlt	24	13,70%
Összesen	176	100,00%

Tudjuk, hogy a családjukból kiemelt, gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekek másnak, megbélyegzettnek érzik magukat. S mindezen túl a társadalmi előítéletekkel is meg kell küzdeniük. Nincsenek tehát könnyű helyzetben. A fenti kérdésekkel azt szerettük volna megtudni, hogyan tudnak megküzdeni ezekkel a nehézségekkel, jelent-e ebben valamiféle segítséget az, hogy nem gyermekotthonban, hanem lakásotthonban élnek, hiszen a lakásotthonokkal szemben támasztott elvárások között hangsúlyosan szerepel az intézeti zártság megszüntetésének követelménye, éppen a társadalomba való későbbi beilleszkedés megkönnyítésének érdekében.

A megkérdezett gyerekek válaszaiból kitűnik, hogy nagyobbik részük - 122 gyermek - nem titkolja, hogy nem a saját családjában, hanem lakásotthonban él. 54-en azonban még nem merték felvállalni a lakásotthonon kívüliek előtt, hogy gondozottak. Sőt, a válaszokból az is látható, hogy 24 gyerek csak azért képes ennek felvállalására, mert valamilyen véletlen esemény kapcsán kiderült az igazság, de nem rajtuk múlt, hogy a titokról lehullt a lepel.

Egy-két válasz arra, hogy adott esetben, mekkora problémát jelent ez a gyerekeknek:

„Ha megkérdezik, hol lakom, azt mondom, a Moszkva tértől jó messzire. Azt hazudom, hogy a saját családomban élek, és vannak testvéreim.”

„A címet mondom. Azt nem feltétlenül, hogy lakásotthon. Az osztálytársaim a kapuig jöhetnek csak.”

„Őszintén nem válaszolok. Azt mondom, hogy kollégiumban, mert a szüleim vidéken élnek.”

„Azt mondom, hogy a nagymamánál vagyok, mert az anyukám külföldön dolgozik.”

„Apukám lakcímét mondom be, mert akkor nem kérdezősködnek.”

„A címet őszintén megmondom, de azt hazudom, hogy anyukámékkal lakom, mert ciki. Félnék, hogy csúfolnak, röhögénének rajtam.”

„Megmondom az igazat, de emiatt csúfolnak: intézetis, nevelőotthonos hülye! Tök ciki itt élni, naponta csúfolnak.”

„Az osztály háromnegyed része tudja. Úgy derült ki, hogy az ellenőrzőmben a szülő helyett a gyám neve szerepel. Feltűnt az osztálytársaimnak, és rákérdeztek.”

„Ebben az évben új suliba kerültem. Az ofő a második héten kérte, hogy álljon fel, aki állami gondozott. Nem álltam fel. A mellettem ülő igazgató megkérdezte, hogy miért nem állok

fel. Mondtam, mert én családi házban élek!”

„Az osztályfőnököm mindenkinek kikiabálta tavaly. Sőt, azt mondta állítólag, hogy az anyám egy K, és sztriptíz táncosnő külföldön. Most már mindegy. Most már minden lecsengett.”

„Egyszer egy osztálytársam itt járt. Előtte elmondtam neki, hogy mi sokan vagyunk testvérek. A nevelőre, aki éppen itt volt, azt mondtam, hogy az anyukám. Csak az én szobámba vittem fel. Nem tudja, hogy lakásotthonban járt.”

„Az osztálytársaim, ha meglátogatnak, csak pár percre jönnek be, amíg összekészülődök. Úgy tudják az osztálytársaim, hogy az a sok gyerek, akiket még itt látnak, azok a testvéreim barátai, akik átjárnak hozzánk. A zászló sem tűnik fel nekik, mert azt szoktam mondani, hogy azért van kint a zászló, mert mindig elfelejtettük kitenni ünnepeken, ezért inkább le sem vesszük.”

Úgy tűnik, a gyerekek e téren is segítségre szorulnak. Nem várható el tőlük, hogy egyedül birkózzanak meg a társadalmi előítéletekkel, az „én más vagyok” érzésével, az ilyen irányú szorongásaikkal, félelmeikkel. A családi házban lévő lakásotthon csak abban tud segíteni a gyerekeknek, hogy hihetőbb hazugságokat tudjon kitalálni helyzetének elfedésére, de abban nem, hogy merje és tudja felvállalni tágabb környezeté előtt, múltját és jelenét.

Szerinted milyen ez a környék? Milyenek a szomszédok? Van-e valakivel kapcsolatod közülük? Te hogy érzed, mit gondolnak rólatok a környékbeliek?

A környékkel elégedett	131	74,40%
Elégedetlen	19	10,80%
Is-is	26	14,80%
Összesen	176	100,00%

Szomszédokkal jó a kapcsolat	40	22,70%
Rossz a kapcsolat	27	15,30%
Nincs kapcsolat	109	62,00%
Összesen	176	100,00%

Az előzőekben már említést tettünk a lakásotthonokkal kapcsolatos azon elvárásokról, amelyek a gyermekek társadalomba való beilleszkedésének elősegítéséről szólnak. A korábbi intézeti zártassággal szemben a lakásotthonoknak biztosítaniuk kell azoknak a társadalmi érintkezési formáknak a megtanulását is, amelyek lehetővé teszik az emberek közötti kapcsolatok megszámlálhatatlan változataihoz való alkalmazkodási képesség kialakulását. Ezért lehet fontos kérdés a szomszédokkal való viszony milyenségének vizsgálata.

A gyermekek döntő többsége elégedett azzal a környékkel, ahol a lakásotthon van. Ezt ugyan – várakozásainkkal ellentétben – nem hozták összefüggésbe a szomszédokkal kialakított viszonyaikkal, de mint ahogy az a számokból kiderül, nem is hozhatták, mert többnyire csak köszönőviszony alakult ki a lakásotthon gyermekei és a szomszédok között.

S most nézzünk néhány választ:

- „Nem ismerem a szomszédokat, nincs velük kapcsolatom.”
- „A szomszédok rendesek. Kapcsolatunk annyi, hogy köszönünk egymásnak.”
- „Nagyon barátságosak a szomszédok. Szoktak segítséget kérni tőlünk, hogy szedjük le a gyümölcsöt, vagy nyírjuk le a fűvet, és mi segítünk.”
- „Segíték neki a gyümölcszedésben, gereblyezésben, közben beszélgetünk.”
- „A szomszédok már megszokták, hogy itt vagyunk. Amikor megtudták, hogy gyermekotthonosok jönnek ide, akkor aláírással tiltakoztak. Végül is azokkal lettünk a legjobba, akik tiltakoztak. Én értem, hogy miért tiltakoztak, sok vad gyerek van, aki ellen én is tiltakoznék.”
- „Az egyik szomszéd egy kiállhatatlan fúria, ki van akadva, ha ki merünk menni a kertbe.”
- „Az egyik szomszéd azt akarta, hogy egy magas nádkerítést építsen a lakásotthon, hogy ne lehessen átlátni.”

VI. A LAKÁSOTTHONHOZ FÜZŐDŐ ÉRZELMI VISZONY

Ha osztályoznod kellene a lakásotthonodat, hányast adnál? Miért? Ezt a lakásotthont ajánlanád-e más gyerekeknek?

Ötöst adna	71	40,30%
Négyest adna	65	36,90%
Hármost adna	27	15,30%
Kettést adna	8	4,50%
Egyest adna	5	2,80%
Összesen	176	100,00%

Ajánlaná	143	81,20%
Nem ajánlaná	32	18,20%
Nem tudja	1	0,60%
Összesen	176	100,00%

S most nézzük a nagyon is beszédes válaszokat. Először azokét, akik jó osztályzatokkal értékelték lakásotthonaikat:

- „Ötöst adnék, olyan, mint az igazi otthon, és így is élünk benne.”
- „Ötöst adnék, szép lakás, amerikai konyha, jó lenne, ha lenne ilyen sajátunk.”
- „Ötöst adnék, inkább hatost, de otthon szívesebben lennék.”
- „Ötöst, szép, jól érzem magam, és a testvéreim is itt vannak.”
- „Ötöst adnék, de nem ajánlanám, mert mindenkinek jobb a családjában.”
- „Négyest, mert itt minden nagyon jó, de nem az igazi otthonom.”
- „Csak négyest, mert nem a sajátom ez az otthon. Hát azért jó lenne, ha a családommal együtt egy ilyen házban laknék.”
- „Négyest, azért, mert minden nagyon jó, de hát mégsem család.”
- „Négyest a szobatársaim miatt.”
- „Négyest, mert szerintem hármunknak kicsi a szoba.”

„Azért adnék négyest, mert zavar egy-két szabály. Például hogy egymás szobáiba nem mehetünk be, akkor sem, ha hívnak.”

„Négyest, mert a régi helyemen jobban törődtek velünk. Itt az van, hogy elég nagy vagy, oldd meg egyedül a problémáidat.”

„Azért négyest, mert sok felnőtt cserélődött ki, akiket jobban szerettem. Ez rossz volt.”

„Négyest, mert jó ez, csak a ruhapénzt nem értem. Itt úgy van, hogy a házvezető összedobja az összes ruhapénzt, és akinek kell valami, abból vesznek neki. Nem mintha én nem kaptam volna ruhát, elmentünk és vettünk, de ez így hol igazságos? Akartam is erről a gyámommal beszélni, de a házvezető azt mondta, hogy a gyám nem mihozzánk jön, hanem hozzájuk. Amikor pedig itt volt, én pont iskolában voltam.”

És így vélekednek a négyesnél rosszabb osztályzatot adók:

„A nevelők jórésze nem OK. Nem azért dolgoznak itt, mert szeretnek minket, hanem azért, mert ez a munkájuk.”

„Rossz a kaja, és a nevelők hozzáállása is. Úgy hiszem, nemigen törődnek velünk. Csak a látszatra vigyáznak. Van sok minden. Tele van a padlás sportszerrel, biciklivel, de nem lehet használni, mert tönkremegy.”

„Hármost adnék, mert van olyan nevelő, több is, aki rossz velünk, és kötekedik. Ha valamilyen ruhánk nem tetszik neki, amit otthonról hoztunk, azt kidobja. Csak akkor ajánlanám más gyerekeknek, ha még ennél is rosszabb az a hely, ahol van, vagy az utcán élne.”

„Itt csak azt tehetjük, hogy eszünk, alszunk és tanulunk meghatározott időben. Nem ajánlanám senkinek, ez rossz hely, én is rosszul érzem magam.”

„A felnőttekre kettést adnék. A gyerekefelügyelők például megjegyzéseket tesznek az anyámra. Csak akkor ajánlanám, ha hajléktalan lenne.”

„Nem ajánlanám, itt kilenckor mindig elzavarnak a TV mellől, és így semminek nem látom a végét. Ha nem szeretjük az ételt, akkor is mindig meg kell enni, mert nincs más. Ha van valamilyen maradék délről, vagy uzsonnáról, akkor valamilyen nevelő megengedi, hogy azt együk, de csak kevés nevelő.”

„Az egyik nevelő sokat ordít velünk. Sokszor meghúzta mérgeiben a füleimet, rángatta a karomat. Mindig halljuk, hogy fent ordít a gyerekekkel az emeleten. Egyszer láttam, hogy az egyik gyereket megpofozta. Mindig mérges ránk. Sosincs mosolya. A többi nevelő sem szereti.”

„Ne jöjjön ide senki. Nem ajánlanám. Inkább a dekkolás bárhol. A légkör szar. Ketté van bomolva a közösség. Akiket szeretnek a nevelők, azoknak mindent lehet. A többieknek pokol. Szidás, gorombaság, ordibálás, kicsiknek verés, de néha a nagynak is. A múltkor az egyik gyerek akkorát kapott, hogy a lépcsőről majd leesett. A másikat orrba vágta. Nem tudjuk ezt a légkört, ami van, egyedül megváltoztatni. Én már le is írtam a gyámomnak, hogy el akarok innen menni, ha semmi nem változik meg.”

Súlyos és elkeseredett segélykiáltások ezek. Vigasztalhatjuk magunkat azzal, hogy elszigetelt jelenségekről van szó, hiszen a gyerekek döntő többsége valóban jól és biztonságban éri

magát. De nekünk kötelességünk meghallani azokat a gyerekeket is, akik szívszorító üzeneteket küldenek nekünk. Az egyedi esetek orvoslásán túl /ez már megtörtént / a szakmának el kell gondolkoznia azon, hogyan lehetne elkerülni, megelőzni a hasonló esetek kialakulását. Látnunk kell, hogy a lakásotthonokban megvalósuló családi életmód együtt jár az egymásrataltsággal és ugyanakkor a kiszolgáltatottság megnövekedésével is. Ez gyerekekre és felnőttekre egyaránt igaz. Ezért különösen fontos körülményként kiválasztani nemcsak a lakásotthonokba elhelyezhető – jól szocializált – gyerekeket, hanem a kellő felkészültségű, toleranciával és empátiás készséggel rendelkező felnőtteket is.

• Mi az, amit a legjobban szeretsz itt?

Mindent	74	42,00%
Gyerekeket	21	11,90%
Házat, kert	32	18,20%
Nincs ilyen	41	23,30%
Egyéb	8	4,60%
Összesen	176	100,00%

Ennek - a számunkra egyszerűnek tűnő - kérdésnek a megválaszolása nehézséget okozott a gyerekeknél. A segítő kérdések /a felnőtteket, a gyerekeket, a környezetet, stb. / sem igazán oldották meg a gyerekek nyelvét, ezért a válaszaikat is nehéz volt kategóriákba sorolni. Mégis – az általános közérzetükre utaló válaszokon /nincs ilyen, mindent / kívül a gyerekközösséget és a környezetet nevesítették. Az ezekben a kategóriákba nem illő, de érzelmi töltésű válaszokat az egyéb válaszok közé soroltuk:

„Időnként a szobát rendezni, kiülni az erkélyre és beszélgetni a többiekkel.”
 „Szeretem, hogy nyugalom van, sokat lehetek a kertben.”
 „Hogy olyan nyugalmas, csendes, nincs annyi gyerek.”
 „Ketten vagyunk a szobában. A gyereketthonban hatan voltunk.”
 „A főzést, hogy segíthetek benne.”
 „Magát a lakást. Tetszik. Olyan, mint egy igazi otthoni családdal együtt.”
 „A törődést, azt, hogy törődnek velem.”
 „Szabad az ember. Nincsenek biztonsági öregek, nincs rács.”

• Mi az, amin szerinted a leginkább változtatni kellene?

"Minden úgy jó, ahogy van."	62	35,20%
"Nem tudom."	57	32,40%
Valamilyen javaslatot adók	57	32,40%
Összesen	176	100,00%

Erre a kérdésre meglepően sok gyerek /57-en/ nem tudott válaszolni. Ez azonban nem feltétlenül a tökéletes elégedettség jele, mert ha az lenne, akkor a „nem tudom” válaszok helyett a „semmin nem kéne változtatni” válaszokat kaptuk volna. Ter-

mészetesen nem lehetünk biztosak benne, csak gyaníthatjuk, hogy a sok „nem tudom” válasz azzal magyarázható, hogy a gyermekek – mint ahogy arról korábban is volt már szó – helyzetüket megváltoztathatatlan adottságnak tartják, hiszen azt tanulták meg, hogy velük a dolgok csak úgy megtörténnek, s abba beleszólásuk nem nagyon van.

S most szemezgessünk a valamilyen javaslatot adók válaszaival között:

A tárgyi környezetre vonatkozó javaslatok:

„Ki kéne cserélni a bútorzatot, mert el vannak szakadva.”
 „A bútorokon! Az lenne jó, ha az otthonihoz hasonlítana.”
 „Kicsi a ház, és alig van kert. Nagyobb udvar kellene!”
 „Legyen nagyobb udvar, lehessen focizni és biciklizni!”
 „Jó lenne, ha az udvaron több lenne a fű, mert most minden tele van betonnal!”
 „Szigeteljük a falat! Ne fagyjon el hamar a melegvíz!”
 „Nagyon hideg van éjszaka. Jobban kellene fűteni!”
 „Ha közelebb lenne a városhoz! Mire kiérek a megállóba, elfáradok.”
 „Messze van Pesttől. Ki az a hülye, aki idetalál?”
 „Nincs szerelőműhely, szerszám és helyiség, ahol barkácsolhatnánk.”

A gyerekközösségre vonatkozó javaslatok:

„Ha kevesebb kicsi gyerek lenne és több nagy!”
 „A 14 éven felüli gyerekeket külön kéne tenni a kicsiktől!”
 „Másképp választanám ki a gyerekeket, mi már csak bosszantjuk egymást.”

Az ellátásra vonatkozó javaslatok:

„Több pénz kellene, hogy ne kelljen fillérezgetni, annyira beosztani a pénzt.”
 „Jó lenne, ha több lenne az ellátmány.”
 „Lehetne több a ruhapénz. Ne kelljen a sampon a zsebpénzemből venni.”
 „Adnék kaját a gyerekeknek ha éhesek, a reggelin, uzsonnán és vacsorán kívül.”

A házirendre és a szabályokra vonatkozó javaslatok:

„Túl sok a szabály.”
 „Házirendet szigorúbbra változtatnám.”
 „Szigorúbb szabályokat hoznék, mert ez már nem jó a gyerekeknek sem. Nincs semmilyen büntetés. Leszidják. A gyerek leszarja. Nagyon lájtos az egész.”
 „Nem kéne mindenkinek 8-9-kor lefeküdni.”
 „Hogy a TV-ben a filmet lehessen végignézni. 9-kor mindig elzavarnak, és nem látom a végét!”
 „Bármikor lehessen tanulni. Ne legyen kötelező tanóra! Lehessen tanulni a saját szobámban. Ne kelljen közösen ülni a nappaliban.”
 „Ha megtanultunk, lehessen kimenni. Ne kelljen bent ülni a tanulási idő végéig!”
 „A tanulási idő ne legyen meghatározott! Én például este szeretek tanulni.”/17 éves /
 „A kaját önállóan kéne elvenni, ha éhesek vagyunk.”

„Az étkezéseken. Meg kellene kérdezni a gyerekeket, hogy mit szeretnének. Akkor ehessenek, ha éhesek!”

„Hogy ne legyen olyan korán a vacsora. Más normális ember nyolckor vacsorázik, itt meg lángszórával keresik az embert, ha fél hétkor még nem vacsorázott!”

„Lehessen állatot tartani!”

„Hogy ne kelljen kis dolgokról is ÁFA-s számlát hozni, mert ez nagyon megalázó.”

A felnőttekkel és a bánásmóddal kapcsolatos javaslatok:

„Jó lenne, ha a nevelőknek még több ideje lenne beszélgetni velem, a rossz nevelőket pedig el kéne küldeni!”

„A jó nevelők ne menjenek el!”

„Többször kéne leülni beszélgetni, és jobban össze kéne tartani a csoportot!”

„A nevelők mindenkivel egyformán bánjanak. Ne kivételezzenek a kedvenceikkal! Ne kelljen a trehányak után nekünk takarítani!”

„A kicsikkel másképp kéne beszélni. Itt nincsenek pátyolgatós nevelők!”

„Szigort lejjebb lehetne venni. Szigor kell, de lehetne kevesebb!”

„A nevelő írassa alá a zsebpénzkartonomat! Nem tudom, mennyi zsebpénzem van, és azt sem, hogy mennyi marad.”

„Írassák alá velem a zsebpénzkartonomat, és a nevelő ne tartsa otthon a pénzemet!”

„Egy hónapja nem volt gyerekeam. Mi sem akartuk, mert hosszú, négy órás volt. De most jó lenne. Gyorsabban is meg lehetne beszélni a dolgokat. Még nem kérdeztük meg, hogy miért maradtak el a gyerekeamek.”

„Nagykorúságom után is szeretnék itt maradni, de azt mondják, nem lehet. Jó lenne itt maradni, s ha kaphatnék egy külön szobát!”

VII. GYERMEKI JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

■ Volt-e már olyan, hogy nem értettetek egyet a nevelőddel? Hogyan rendeződött a konfliktus?

Nem volt konfliktusa	47	26,70%
Beszélgetés hatására rendeződött	42	23,90%
"Nem érdemes megbeszélni, mert mindig a felnőttnek van igaza."	66	37,50%
Beszélgetés után sem rendeződött	12	6,80%
Csoportgyűlésen	5	2,80%
"Gyámmal beszéltem meg."	4	2,30%
Összesen	176	100,00%

Megnyugtatónak tűnik, hogy a gyerekek mintegy felének /50,5%/ vagy egyáltalán nem volt még komoly konfliktusa a velük foglalkozó felnőttekkel, vagy ha volt is, azt sikerült beszélgetéssel rendeznie. /Az apróbb nézeteltéréseket, súrlódásokat nem soroltuk a komoly konfliktusok közé. / Ezekben a gyerekekben tehát nem maradt tüske. Ugyanakkor érdemes odafigyelni arra is, hogy viszonylag sokan - a megkérdezettek 37,5 %-a - úgy nyilatkozott, hogy nem is érdemes kísérletet tenni arra, hogy a felmerült nézeteltéréseket beszélgetéssel, nyílt

kommunikációval rendezzék, mert úgyis a felnőttnek van igaza. Anélkül, hogy a konfliktusok mibenlétéről bővebb információkkal rendelkezni, óvatosan jegyezzük meg, hogy nem jó, ha a gyerekek nem tanulják meg a konfliktusok kezelésének elfogadható technikáit, panaszuk, sérelmeik orvoslásának kulturált módját, és különösen nem jó, ha a nevelői munka a hatalom megtestesítőivel szembeni meghunyászkodó magatartásra nevel. Elszomorítóak ezért ezek a válaszok:

„Mindig ők győznek, mert ők azok, akik dönthetnek.”

„Mindig minden csak az én hibám. Mindig én húzom a rövidebbet.”

„Ha balhézom, mindig én szívom meg.”

„Érdemesebb hallgatni.”

„Tök mindegy. Úgyis mindig a nevelőnek van igaza. Minek a balhé?”

„Nincs mit tenni, bele kell nyugodni abba, amit a felnőttek akarnak.”

„Úgyis az van, amit a felnőtt akar, mert ő a felnőtt. Én csak hallgatok. Felesleges bármit mondanom.”

„Viták esetén mindig a felnőttek győznek.”

Ki a te gyámod? Milyen gyakran találkozol vele?

Tudja, ki a gyámja	138	78,50%
Nem tudja	27	15,50%
Rosszul tudja	11	6,20%
Összesen	176	100,00%
Sokszor, vagy naponta	43	31,10%
Hetente	15	10,90%
2-3 hetente, vagy havonta	26	18,80%
1-2 havonta	7	5,10%
Nagyon ritkán	38	27,50%
Soha	6	4,30%
Hivatásos gyámja van	3	2,10%
Összesen	138	100,00%

A sokszor, akár naponta történő találkozások azokban az esetekben valósulnak meg, amelyekben a lakásotthon vezetője egyben gyám is, vagy akkor, ha a gyermek az anyaotthon belső általános iskolájába jár, és így a gyermekotthon területén óhatatlanul találkozik az igazgatóval, vagyis a gyámmal. De mi van az ettől eltérő esetekben? Nézzünk egy-két választ:

„Elég gyakran jön, amikor szükségem van rá, számíthatok a segítségére.”

„Nem szoktunk találkozni, de felhívhatom telefonon, ha akarom.”

„Bármikor megkereshetem, s ha nem ér rá, mond egy másik időpontot.”

„Ha akarok, lemegyek a központba, és beszélhetek vele.”

„Ritkán találkozunk. Úgy havonta, mert leginkább iskolában vagyunk, amikor idejön. Otthongyűlésekre is szokott régebben jönni.”

„Amikor értekezlet van, akkor szokott jönni.”

„Félévente, ha érkeziklet van. Nem szoktunk beszélgetni.”
 „Ritkán jön, de ha itt is van, öt-tíz perc. Az is délelőttönként.”
 „A régi gyámom egyáltalán nem jött ide, az új igen.”
 „Félévente berendel a gyerekotthonba, öt-tíz percig beszélgetünk.”
 „Félévente egyszer találkozunk. Nekem kéne vadászni őt, ha akarok valamit. Csak délelőtt lehet elérni, de én akkor iskolában vagyok.”
 „Nagyon ritkán jön, tavasszal volt itt utoljára.”

Ha szükségét érzed, te szoktál-e beszélgetést kezdeményezni a gyámoddal?

Igen	79	44,90%
Nem	59	33,50%
Nem tudja, ki a gyámja	38	21,50%
Összesen	176	100,00%

Mivel minden gyermek jogainak gyakorlásában korlátozott, gyámja köteles eljárni és intézkedni a gyermeket megillető jogok érvényesítése érdekében. A gyermeki jogok közül az egyik legfontosabb az ellátással kapcsolatos véleménynyilvánítási jog, illetve az ehhez szorosan kapcsolódó panaszhoz való jog. Ahhoz, hogy a gyám a gyámsága alá tartozó gyermek jogainak érvényesítését biztosítani tudja, a vele való kapcsolat felvételének módjait a gyermek számára egyértelművé kell tennie. A kérdésekre adott válaszokból azonban az derül ki, hogy a gyámokkal való kapcsolatfelvétel módjai gyakran kimunkálatlanok, és a gyermekek sem igazán tudják, hogy – a pénz-felszabadítási kéréseken kívül – mikor érdemes a gyámhoz fordulni:

„Nem szoktunk találkozni, de felhívhatom telefonon, ha akarom. Kértem a családi pótlékomból, akkor felhívtam.”
 „Igen, most kértem pénzt.”
 „Nem, csak ha pénz kell.”
 „Nem, mert nem tudom, miben tudna segíteni a gyámom.”
 „Pont iskolában voltam, amikor jött. A nevelő azt mondta, hogy hozzájuk jött, nem hozzánk. Ne zavarjuk.”
 „Nem, mert ha keresem, azt mondja: majd!”
 „Nincs értelme, hogy beszéljek vele, úgysem változik semmi!”
 „Ha nagyritkán találkozunk, mindig csak azt kérdezi, hogy vagy, mi újság az iskolában?”

A gyám és a gyerekek közötti kapcsolatfelvétel lehetőségeinek és gyakoriságának áttekintése után két kérdés merül fel:
 - Vajon mit tud a gyerek arról, hogy mire való a gyám?
 - Vajon mit jelent a felnőttnek a gyámi szerep?

A gyermekek válaszaiból arra lehet következtetni, hogy többségük úgy gondolja, a gyám és igazgató egymás szinonimái, és a kettő között semmilyen megfogható különbség nincs. De azok a gyerekek sem érzékelik a kettő közötti határokat, akiket a gyám félévente magához rendel, vagy többnyire csak akkor kerülnek a gyám szeme elé, ha odaviszik őket, mert rossz fát tettek a tűzre. Ilyenkor az igazgató-gyám a büntetőhatalom megtettesítőjeként jelenik meg a gyerekek életében. Az esetek zömében azonban a gyermekek számára a gyám egy arc-

nélküli, értelmezhetetlen szereplő.

A gyermekek gyámmal kapcsolatos elképzeléseinek szinte tükörképe az igazgatók, intézményvezetők gyámsággal kapcsolatos szerepfelfogása. Míg egyes gyámok a gyermek hivatalos ügyeinek elintézésére helyezik a hangsúlyt, addig mások az igazgatói szerep gyermek felett gyakorolt hatalmi pozíciójának hangsúlyozására, és ott, ahol a lakásotthonvezető a gyám, nagy valószínűséggel kialakul egy védő-óvó, törődő, érzelmekkel átszőtt bizalmi viszony gyám és gyámoltja között.

Ha valamelyik gyerek súlyosan megszegi a szabályokat, mi történik akkor?

Nincs büntetés, legfeljebb szidás	31
Kimenőmegvonás	46
Máshová helyezéssel való fenyegetés	26
Nem nézhet tévét	23
Leviszik az igazgatóhoz	15
Szobafogság	14
Nem számítógépezhet	13
Sarokba állítás, guggolás, térdepeltetés	13
Csoportgyűlés	11
Fegyelmi	8
Írásbeli figyelmeztetés	7
Zsebpénz elvonás	7
Közös programoktól eltiltás	5
Verés	4
Egy hónapon át tartó mosogatás	4
Szakkörtől való eltiltás	3
Zsebpénzt később kapja meg	3
Elküldik a fürdőszobába	2
Nem mehet haza	2
Elküldik sétálni	1
Bocsánatot kell kérni	1

A jutalmazás-büntetés kérdése mindig kényes része a pedagógiai munkának, függetlenül attól, hogy a nevelés színtere lakásotthon, gyermekotthon, nevelőszülő vagy akár bármelyik család. A gyermekneveléssel foglalkozó felnőttek gyakran érzik úgy, hogy csapdába kerülnek akkor, amikor büntetni akarnak, hiszen bármit találnak is ki, az általában sérti a gyermeki jogokat, legtöbbször a gyermek emberi méltóságához való alkotmányos jogát. Már az 1998-as ombudsmani vizsgálat is kifogásolta a gyermekotthonokban alkalmazott büntetési módokat, így például a gyermekek fizikai bántalmazását, a hozzátartozókkal való kapcsolattartás akadályozását, a szobafogságot, a zsebpénzelvonást és a szakköröktől való eltiltást is. A gyermekneveléssel foglalkozó szakemberek ezért gyakran felteszik a kérdést: akkor mivel büntethetünk egyáltalán? Mint ahogy az a fenti táblázatból kitűnik, a büntetések módjai változatos képet mutatnak. Az állampolgári jogok országgyűlési biztosa ma is találna kifogásolnivalót. A megalázó, az emberi méltóságot sértő büntetések még mindig elég nagy számban fordulnak elő, bár a testi fenyegetés – szerencsére – visszaszorulóban van. A szobafogság, néha a fürdőszobában való tartózkodásra kényszerítés, s a guggoló vagy térdeplő helyzetben történő sarokba

állítás elfogadhatatlan büntetési módok. A gyermekek válaszából az is kiderült, hogy a legsúlyosabb büntetésnek a másik otthonba történő helyezés lehetőségének felvillantása minősül:

„A legsúlyosabb az, ha eltanácsolnak.”

„Legvégső esetben kirúghatnak. Mehetnek vissza az intézetbe.”
„Csak az első alkalommal bocsátanak meg, aki nagyon rossz, azt visszaviszik az intézetbe.”

A fegyelmeivel vagy írásbeli figyelmeztetéssel való fenyegetés is népszerű, bár a gyerekeknek fogalmuk sincs arról, hogy ez mit von maga után:

„Van fegyelmi is, ha nagy a baj, de nem tudom, mit kap az, akinek fegyelme van.”

„Fegyelmi büntetést kap, de azt nem tudom, mit jelent.”

„Fegyelmit is kaphatunk. Az egy írásbeli figyelmeztetés. Hogy mi az értelme? Mit tudom én!”

Úgy tűnik tehát, hogy a lakásotthonokban folyó nevelői munka még sok esetben emlékeztet az oktatási intézményekben bevett pedagógiai gyakorlat elemeire, bár ezek alkalmazása merőben idegen a lakásotthonok lényegi funkciójától.

■ BENYOMÁSOK, LEVONHATÓ TANULSÁGOK

A lakásotthonok létrehozásának szükségessége abból a felismerésből fakadt, hogy a családjukból kiemelt gyermekek intézményes nevelése gyakran vallozt kudarcot abban a tekintetben, hogy az intézmény falai közül kiengedett gyermekek többnyire az életben nehezen boldoguló, a társadalomba nehezen beilleszkedő, begyógyíthatatlan sebeket hordozó egyénekké váltak.

Nyilvánvalóvá vált, hogy a korábbi nagylétszámú – gyakran 100-120 gyermek befogadására képes – nevelőotthonok a maguk személytelenségével, a gyermekekre rákényszerített egyöntetű, uniformizált életmódjával nem képesek biztosítani azt a személyre szóló egyéni bánásmódot és terápiás légkört, amely elengedhetetlenül fontos a traumatizált, családjuktól elválasztott gyermekek reszocializációjához. Ennek a felismerésnek az eredményeképpen megindult a nevelőotthonok 40 fős gyermekotthonokká történő átalakítása, illetve a 12 fős lakásotthonokkal történő kiváltása, és nem utolsósorban a nevelőszülők képzése és intenzívebb toborzása. Az ellátórendszer sokszínűvé vált, megteremtődött tehát a feltétele annak, hogy a szakellátás érzékenyebben tudjon reagálni a beutalt gyermekek egyéni szükségleteire. A tárgyi feltételek megteremtése azonban önmagában nem elég. A korábbi nevelő-, illetve gyermekotthonokból áthelyezett pedagógusok mély vízbe dobásával még nem válik egyetlen lakásotthon sem azzá, amire létrehozták őket. Féltő, hogy az elmaradt képzések, felkészítő kurzusok egy elavult szemlélet továbbélését segítik elő, s a kellemebb, otthonosabb környezet biztosításán túl semmi nem történt annak érdekében, hogy a kollektív nevelés korszerűtlen módszereit felváltsa az individuális nevelést előnyben részesítő pedagógia.

E vizsgálat számos ponton derített fényt arra, hogy a korábbi nevelőotthonokban elvárt és rögzült pedagógiai szemlélet nem veszi figyelembe a gyermekek személyiségfejlődésének sajátosságait, és a gyermekekkel való személyes foglalkozás helyett a gyermekcsoporttal való foglalkozásra helyezi a hang-

súlyt. Példaként említeném a különböző időpontokban született gyermekek születésnapjának összevont megünneplését, a gyermekotthoni gyakorlatból átvett tanórátzatást, az egyéni szükségleteket figyelmen kívül hagyó napirendek szigorú betartatását, és minden olyan követelmény felállítását, amely a családi légkör kialakulása ellen hat.

A lakásotthonokban a felnőtt és gyermek egyaránt, kiszolgáltatottabb és védtelenebb, mint egy gyermekotthoni milőben. A lakásotthonban dolgozó felnőtt mögött immár nem áll egy bármikor elérhető vezetőség és tantestület. A hirtelen felmerülő problémákat magának kell megoldania. De ugyanez igaz a gyerekekre is. Itt nem lehet csak úgy eltűnni, a konfliktusok elől elmenekülni, másnál védelmet keresni. Nem lehet a számára nem kedves felnőttet kikerülni, hiszen össze vannak zárva. Mindez azt is jelenti, hogy fokozottabb a sérülés veszélye. Ezért is lenne elengedhetetlenül fontos a gyermekekkel foglalkozó szakemberek megfontolt kiválasztása, felkészítése és szupervíziókkal, tréningekkel történő folyamatos karbantartása.

Nagyon sokat tettünk a szakellátásba utalt gyermekekért azzal, hogy létrehoztuk a lakásotthonokat. De óhatatlanul fel kell tennünk magunknak azt a kérdést, hogy a lakásotthonok létrehozásával párhuzamosan gondoskodtunk-e az otthonokban dolgozó szakemberek képzéséről, felkészítéséről, a lakásotthoni pedagógia módszertanának kidolgozásáról, a lakásotthonokba helyezhető gyermekek kiválasztását segítő szempontrendszer összeállításáról. Az ingatlanok vásárlása során nagyobb figyelmet lehetne szentelni a gyerekszobák megfelelő méreteire, hogy a zsúfoltság elkerülhető legyen, mert ez az otthonosság talán egyik legfontosabb kritériuma. A szűkös terek bebútorozási lehetősége nem garantálja az intimszféra és a komfortérzés kialakulását, többek között azért sem, mert megítélésünk szerint a gyerekek szobáinak nem csak a hálószobai funkciókat kell ellátniuk. Elengedhetetlen követelmény, hogy minden gyereknek legyen íróasztala és zárható szekrénye, illetve fiókja. A lakásotthonok szűkös anyagi forrásai azt sem teszik lehetővé, hogy az egyes otthonok színes, fényképekkel teli bemutatkozó prospektust tudjanak magukról összeállítani annak érdekében, hogy a helyezési tanácskozásokon a gyerekeket és szüleiket hitelesebben informálhassák szolgáltatásaikról. Ennek hiánya ugyanis a gondozási helyek kijelölésével kapcsolatos gyermeki és szülői jogok csorbitását eredményezi, és egy pusztán szóbeli tájékoztatás nem pótolhatja az intézmény megismerésének lehetőségét.

Van tehát még tennivaló.

Zsámbéki Eszter

■ ÉRTESÍTÉS

A Család Gyermek Ifjúság Kht. 2004. április 29-én 10 órakor közgyűlést tart.

Napirendi pontok:

1. A közhasznúsági jelentés elfogadása
2. Egyebek